

رابطه سبک‌های اسنادی با مسئولیت‌پذیری: نقش واسطه‌ای ادراک شایستگی

The Relationship Between Attribution Styles and Responsibility: The Mediating Role of Competence Perception

Nasrin Mozaffar Sani Azar
PhD Candidate in Psychology,
University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Fatemeh Namati Sogli Tapeh
University of Tabriz, Tabriz, Iran

فاطمه نعمتی سوگلی تپه
دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم
تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز،
تبریز، ایران

نسرين مظفرثانی آذر*
دانشجوی دکتری روان‌شناسی،
دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

Touraj Hashemi Nosrat Abad
University of Tabriz, Tabriz, Iran

تورج هاشمی نصرت آباد
استاد، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی،
دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف تعیین نقش واسطه‌ای ادراک شایستگی در ارتباط بین سبک‌های اسنادی و مسئولیت‌پذیری انجام شد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی و جامعه آماری دانشجویان دانشگاه تبریز در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. از این جامعه، ۳۷۸ نفر (۲۰۷ زن و ۱۷۱ مرد) به صورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند و به مقیاس مسند مهارگری درونی - بیرونی راتر (۱۹۶۶)، مقیاس ادراک شایستگی هارتر (۱۹۸۲) و پرسشنامه مسئولیت‌پذیری گاف (۱۹۸۶) پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد سبک اسناد درونی رابطه‌ای مثبت و معنادار با مسئولیت‌پذیری و سبک اسناد بیرونی با این متغیر رابطه‌ای منفی دارد. همچنین، این نتایج نشان داد سبک اسناد درونی موجب افزایش ادراک شایستگی می‌شود، اما سبک اسناد بیرونی اثری منفی بر آن دارد و سبک اسناد درونی از طریق ارتقاء ادراک شایستگی به افزایش مسئولیت‌پذیری منجر می‌شود، اما سبک اسناد بیرونی از همین مسیر اثری منفی بر مسئولیت‌پذیری دارد. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که ادراک شایستگی نقش واسطه‌ای مهمی در پیوند بین سبک‌های اسنادی و مسئولیت‌پذیری ایفا می‌کند. بر این اساس، یافته‌های پژوهش می‌تواند در تدوین برنامه‌های آموزشی و مداخلات روان‌شناختی با هدف تقویت مسئولیت‌پذیری در دانشجویان به کار گرفته شود.

واژه‌های کلیدی: اسناد بیرونی، اسناد درونی، مسئولیت‌پذیری، ادراک شایستگی

Abstract

This study aimed to examine the mediating role of perceived competence in the relationship between attributional styles and responsibility. The research employed a descriptive-correlational design, and the statistical population included students of the University of Tabriz in the 2023-2024 academic year. A sample of 378 students (207 females and 171 males) was selected through cluster random sampling. Participants completed the Rotter Internal-External Locus of Control Scale (1966), the Harter Perceived Competence Scale (1982), and the Gough Responsibility Scale (1986). Data were analyzed using structural equation modeling (SEM). Findings indicated that internal attribution style had a positive relationship with responsibility, whereas external attribution style had a negative one. Moreover, internal attribution increased perceived competence, while external attribution reduced it. Perceived competence mediated the effect of attributional style on responsibility, highlighting its crucial role in this relationship. The results suggest that enhancing perceived competence can strengthen responsibility among students, offering practical implications for educational and psychological interventions.

Keywords: external attribution, internal attribution, responsibility, competence perception

received: 25 January 2025

accepted: 09 July 2025

دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۶

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۸

*Contact information: nasrin.sani.azar@gmail.com

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد است.

مقدمه

انسان در طول زندگی خود، واکنش‌های متنوعی به رویدادهای اطراف نشان می‌دهد که این واکنش‌ها بر اساس برداشت او از خود و اهمیت آن وقایع شکل می‌گیرند. این فرایند می‌تواند به ایجاد یا عدم شکل‌گیری حس مسئولیت‌پذیری^۱ نسبت به خود و دیگران منجر شود. مسئولیت‌پذیری یک مهارت اساسی و ضروری برای هر فرد محسوب می‌شود. این ویژگی در رشد صحیح هیجانی و اجتماعی انسان از طریق تربیت نخستین در خانواده شکل می‌گیرد و در نهادهای آموزشی تقویت می‌شود. این ویژگی به عنوان تعهد فرد در قبال امری مشخص تعریف می‌شود که پیامدهای آن نیز بر عهده اوست (سرتو، ۲۰۰۴) و به معنای توانایی پاسخگویی مؤثر و تصمیم‌گیری درست است که با هنجارهای اجتماعی سازگار است. فرد مسئولیت‌پذیر با انجام وظایف خود به بهترین شکل، به رفاه دیگران اهمیت می‌دهد (مهدیخواری و ایزدی، ۲۰۲۱). مسئولیت‌پذیری برای بهبود احساسات مثبت نسبت به زندگی ضروری است و به استقلال فردی، عملکرد تحصیلی و مشارکت اجتماعی کمک می‌کند، در حالی که فرار از آن باعث بی‌توجهی به وظایف می‌شود (طیاری کلجاهی و دیگران، ۲۰۲۲).

برخی از صاحب‌نظران معتقدند سطوح پایین مسئولیت‌پذیری فردی در جامعه پیامدهای اجتماعی ناگواری به همراه دارد؛ افزایش تمایل افراد به فرار از پذیرش مسئولیت و مقصر دانستن دیگران برای مشکلات موجود، به یکی از دغدغه‌های جدی اجتماعی تبدیل شده است (مرگلر^۲، ۲۰۰۷ نقل از جوکار و دیگران، ۲۰۲۰). مسئولیت‌پذیری به عنوان توانایی تأمین

نیازها و پذیرش پیامدهای رفتارها بدون آسیب به دیگران تعریف و شامل یادگیری انتخاب نیز می‌شود (گلاسر^۳، ۱۹۶۵ نقل از محمدزاده، ۲۰۲۱). مسئولیت‌پذیری تحت تأثیر دیدگاه‌های نظری مختلفی قرار دارد. با توجه به بُعد نگرشی مسئولیت‌پذیری، نظریه‌پردازان بر جنبه‌های شناختی تأکید می‌کنند و در این میان، سبک‌های اسنادی^۴ نقش مهمی دارند. سبک اسنادی با نحوه درک فرد از موقعیت‌ها و وقایع مرتبط است (کیم-اسپون، اولندیک و سلیگمن، ۲۰۱۲). این نظریه بر تفسیر رویدادها توسط افراد و همچنین تبیین پرسش‌ها و پاسخ‌های آن‌ها تمرکز دارد (راتمن و دیگران، ۱۹۹۳). به عبارتی، سبک‌های اسنادی به مجموعه‌ای از الگوها و شیوه‌هایی اشاره دارد که افراد برای تبیین دلایل و حوادث مختلف به کار می‌برند و این امر می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر ارزیابی‌ها و رفتارهای اجتماعی آن‌ها ایجاد کند (آکانائمه و دیگران، ۲۰۲۲). بر اساس نظر واینر (۱۹۸۵)، افراد برای موفقیت‌ها و شکست‌هایشان سه بُعد مهارگری (درونی^۵/بیرونی^۶)، پایداری^۷ و عمومیت^۸ را در نظر می‌گیرند. طبق نظر پترسون و سلیگمن (۱۹۸۴)، وقتی فرد موفقیت خود را به عاملی درونی و قابل مهار مانند تلاش نسبت می‌دهد، حس مسئولیت در او شکل می‌گیرد و با نسبت دادن ثبات و عمومیت به این عامل، تلاش خود را به موقعیت‌های دیگر تعمیم می‌دهد و به دیدگاه مثبت‌تری از خود و افزایش اعتمادبه‌خود در انجام تکالیف دست می‌یابد. در این راستا، بررسی‌ها نشان می‌دهد افراد با مهارگری درونی، اضطراب کمتری دارند و از اعتمادبه‌خود بیشتری برخوردارند. این افراد استعداد بیشتری برای پذیرش مسئولیت کارهای خود دارند و از

1 - responsibility

2 - Mergler, A.

3 - Glasser, W.

4 - attribution styles

5 - Internal locus of control

6 - external locus of control

7 - stability

8 - globality

سلامت جسمانی و روانی بهتری نیز برخوردارند (الشکرگیر و یاراحمدی، ۲۰۲۱). همچنین، پژوهش زارعی (۲۰۱۸) رابطه مثبت بین مسند مهارگری درونی و تعهد سازمانی و رابطه منفی بین مسند مهارگری بیرونی و تعهد سازمانی را نشان داده است. هرچند عقیلی و نصیری (۲۰۱۴) در پژوهش خود رابطه مستقیمی میان سبک‌های اسنادی و مسئولیت‌پذیری نیافتند، اما ناصری و دیگران (۲۰۲۱) نشان دادند نوجوانانی که از مسند مهارگری درونی برخوردارند، مسئولیت‌پذیرترند و در مقابل، افراد با مسند مهارگری بیرونی کمتر مسئولیت رفتار خود را می‌پذیرند. در همین راستا، رومنگان و دیگران (۲۰۲۴) نیز تأکید کرده‌اند که مسند مهارگری درونی نه تنها موجب بهبود عملکرد شغلی می‌شود، بلکه عامل پیش‌بینی‌کننده افزایش مسئولیت‌پذیری و تعهد سازمانی است.

اگرچه پیشینه نظری به رابطه بین سبک‌های اسنادی با مسئولیت‌پذیری اشاره دارد، اما نتایج برخی از پژوهش‌ها متناقض است. این تناقض‌ها بیانگر این است که یکی از عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری، شناخت توانایی‌ها و ادراک فرد از شایستگی‌های خود است (طاهر سلطانی و دیگران، ۲۰۲۱). ادارک شایستگی به فرایندی گفته می‌شود که طی آن فرد نسبت به ویژگی‌های شخصی خود، نحوه ارتباط با دیگران، واکنش به رویدادها و همچنین استعدادها و توانایی‌هایش آگاهی پیدا می‌کند و این آگاهی حوزه‌های مختلف شناختی، بدنی و اجتماعی را در بر می‌گیرد (بهادر مطلق و دیگران، ۲۰۱۲). هارتر (۱۹۸۲) ادراک شایستگی^۱ را به‌عنوان یک نیاز روان‌شناختی تعریف می‌کند که انرژی و انگیزه لازم را برای پیگیری و غلبه بر چالش‌های سازنده فراهم می‌آورد. در این راستا، طاهر سلطانی و دیگران (۲۰۲۱) نشان دادند که

شایستگی نیز یکی از نیازهای روان‌شناختی است که به فرد در دستیابی به موفقیت کمک می‌کند. از سویی عنوان شده است ادراک شایستگی به‌عنوان یک محرک در حوزه‌های شناختی، جسمانی و اجتماعی عمل می‌کند و فرد را در شناخت ویژگی‌ها، تعامل با دیگران و واکنش به رویدادها هدایت می‌کند. در همین راستا، اوشر و پاجارز (۲۰۰۸) نیز تأکید می‌کنند که ادراک شایستگی نه تنها عامل اصلی در ایجاد انگیزه و احساس مسئولیت است، بلکه به‌صورت مستقیم بر رفتار، عملکرد و خودنظم‌جویی فرد تأثیر می‌گذارد. در این زمینه بای و دیگران (۲۰۱۵) در پژوهشی نشان دادند میان باورهای مرتبط با شایستگی و مسئولیت‌پذیری رابطه مستقیم وجود دارد. همچنین لن و دیگران (۲۰۲۵) در پژوهش خود نشان دادند ادراک شایستگی موجب افزایش رفتارهای مسئولیت‌پذیرانه می‌شود، زیرا افرادی که توانایی‌ها و مهارت‌های خود را مؤثر و کارآمد ارزیابی می‌کنند، با اعتمادبه‌خود بیشتری مسئولیت انجام وظایف و حتی فراتر از نقش تعیین‌شده را می‌پذیرند. با این حال، تایل و هانسن (۲۰۲۵) نشان دادند که ادراک شایستگی به‌تنهایی برای بروز رفتار مسئولانه کافی نیست و لزوماً به مسئولیت‌پذیری منجر نمی‌شود.

این نکته نیز مطرح شده است که سبک اسنادی می‌تواند با ادراک شایستگی مرتبط باشد. ادراک شایستگی یک ویژگی ذاتی نیست، بلکه از طریق تجربیات مداوم شکل می‌گیرد و می‌تواند توسعه یابد یا تغییر کند. براین اساس افرادی که از ادراک شایستگی بالایی برخوردارند، معتقدند توانایی تأثیرگذاری در مواجهه با رویدادها را دارند و به دلیل انتظار موفقیت، در انجام وظایف خود پشتکار نشان می‌دهند. آن‌ها مشکلات را به‌عنوان چالش در نظر گرفته و به‌طور فعال به دنبال فرصت‌های جدید می‌روند (کیانفر

و دیگران، ۲۰۱۸). در مقابل، بارون، گریزانو و استنگور (۱۹۹۱) بیان می‌کند که افرادی با اعتمادبه‌نفس و خودپنداشت پایین معمولاً به دلیل ترس از شکست و احساس ناتوانی، از انجام وظایف و رشد فردی باز می‌مانند. در همین زمینه، شوچنکو (۲۰۲۲) در پژوهش خود نشان داد که مسند مهارگری درونی در دانشجویان روان‌شناسی توانایی آن‌ها را در توسعه خود تقویت می‌کند و در مقابل، میان سبک اسناد بیرونی و ادراک شایستگی رابطه منفی وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش‌های آرفا و دیگران (۲۰۲۳) و آکانائمه و دیگران (۲۰۲۲) تأیید کرده‌اند که سبک اسناد درونی با ادراک شایستگی رابطه مثبت دارد و می‌تواند احساس کارآمدی فردی را افزایش دهد. با این حال، یافته‌های باخ (۲۰۰۸) نشان می‌دهد که میان سبک‌های اسناد بیرونی و ادراک شایستگی رابطه مستقیم و معنادار وجود ندارد.

اگرچه پیشینه نظری نشان می‌دهد که ادراک شایستگی از یک سو با مسئولیت‌پذیری و از سوی دیگر با سبک‌های اسنادی مرتبط است، اما این روابط همواره تأیید نشده و یافته‌های متناقضی در این زمینه وجود دارد. بنابراین، پرسش اصلی پژوهش این است که آیا ادراک شایستگی می‌تواند واسطه رابطه بین سبک‌های اسنادی با مسئولیت‌پذیری باشد؟

روش

این پژوهش به لحاظ هدف، بنیادی و از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها، توصیفی-همبستگی و با توجه به زمان، از نوع مقطعی بود. جامعه آماری دانشجویان دانشگاه تبریز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ با جمعیتی حدود ۲۴۰۰۰ نفر بود. براساس فرمول کوکران و با توجه به متغیرهای پژوهش، ۳۷۸ نفر به صورت تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند؛ نخست ۶ دانشکده

به صورت تصادفی انتخاب شد، سپس از هر دانشکده یک گروه آموزشی و از هر گروه دو کلاس برگزیده شد. داده‌های مورد نیاز از تمامی دانشجویان حاضر در این کلاس‌ها گردآوری شد. در این پژوهش، از بین ۳۷۸ شرکت‌کننده، ۲۰۷ نفر (۵۴/۸ درصد) زن و ۱۷۱ نفر (۴۵/۲ درصد) مرد بودند. بیشترین گروه سنی شرکت‌کنندگان بین ۱۷ تا ۲۲ سال بود که ۳۰۱ نفر (۷۹/۶ درصد) از کل نمونه را تشکیل می‌داد. همچنین، ۳۳۴ نفر (۸۸/۴ درصد) از شرکت‌کنندگان در مقطع کارشناسی تحصیل می‌کردند. ابزارهای پژوهش عبارت بودند از:

مقیاس مسند مهارگری درونی -

بیرونی^۱ (راتر، ۱۹۶۶). این مقیاس ۲۹ ماده‌ای برای ارزیابی دیدگاه افراد درباره مسند مهارگری استفاده می‌شود. هر ماده آن دو جمله (الف و ب) دارد. از این تعداد، ۲۳ ماده به سنجش جنبه‌های درونی و بیرونی مسند مهارگری اختصاص دارد و ۶ ماده دیگر به منظور پوشاندن هدف اصلی آزمون طراحی شده‌اند. شرکت‌کنندگان باید یکی از گزینه‌های الف یا ب را انتخاب کنند؛ یکی از گزینه‌ها مربوط به مهارگری بیرونی و دیگری به مهارگری درونی است. افرادی که نمره ۹ یا بالاتر کسب کنند، مسند مهارگری بیرونی دارند، در حالی که نمره کمتر از ۹ نشان‌دهنده مسند مهارگری درونی است. راتر (۱۹۶۶) اعتبار مقیاس مسند مهارگری خود را با استفاده از روش بازآزمایی، بین ۰/۴۹ تا ۰/۸۳ و با روش دو نیمه‌سازی ۰/۷۰ گزارش کرده است. همچنین شواهد مربوط به روایی سازه این مقیاس در چندین پژوهش همزمان تأیید شده است. در ایران نیز برزگر بفروئی (۲۰۱۴) اعتبار این مقیاس را تأیید و آلفای کرونباخ آن را ۰/۹۳ و روایی آن را ۰/۸۹ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ این مقیاس ۰/۷۰ به دست آمد.

مقیاس ادراک شایستگی^۱ (هارتر، ۱۹۸۲). این مقیاس با ۲۸ ماده به ارزیابی ادراک شایستگی افراد در سه حوزه شناختی، اجتماعی و جسمانی می‌پردازد که ۱۵ ماده به ادراک شناختی، ۹ ماده به ادراک جسمانی و ۴ ماده به ادراک اجتماعی اختصاص دارد. همچنین، ادراک شایستگی کلی از مجموع این سه بخش به دست می‌آید. ماده‌های پرسشنامه دارای دو گزینه متضاد هستند و نمره‌گذاری آن بر اساس مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای انجام می‌شود؛ نمره ۱ کمترین و نمره ۴ بالاترین میزان ادراک شایستگی را نشان می‌دهد. در پژوهش هارتر (۱۹۸۲)، آلفای کرونباخ برای مقیاس ادراک شایستگی حدود ۰/۸۸ و روایی همزمان آن در محدوده‌ای بین ۰/۶۰ تا ۰/۸۰ بود. در پژوهش شفیع پورمطلق و یارمحمدیان (۲۰۱۱)، اعتبار کل مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳ و برای عوامل شناختی، اجتماعی و فیزیکی به ترتیب ۰/۹۰، ۰/۸۹ و ۰/۹۴ محاسبه شده است. همچنین، در پژوهش سبزی و فولادچنگ (۲۰۱۸)، روایی با استفاده از همبستگی نمره‌های هر بُعد با نمره کل به دست آمد؛ برای ادراک شناختی ۰/۸۴، اجتماعی ۰/۷۳ و جسمانی ۰/۸۵ بود. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۷۲ به دست آمد. **پرسشنامه مسئولیت‌پذیری^۲** (گاف، ۱۹۸۶).

جدول ۱

توصیف شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی متغیرهای مورد پژوهش

متغیر	M	SD	آلفای کرونباخ	چولگی	کشی‌دگی
سبک اسناد بیرونی	۸/۴۰	۳/۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۰/۱۰
سبک اسناد درونی	۱۳/۵۹	۲/۹۹	۰/۵۰	-۰/۳۱	۰/۱۲
ادراک شایستگی	۵۰/۵۸	۱۶/۸۴	۰/۹۵	-۰/۶۴	-۰/۰۵
مسئولیت‌پذیری	۲۴/۹۵	۴/۸۸	۰/۶۵	-۰/۱۰	-۰/۹۳

این پرسشنامه با ۴۲ ماده، به منظور ارزیابی ویژگی‌های مانند وظیفه‌شناسی، احساس تعهد، سخت‌کوشی، جدیت، قابلیت اعتماد، رفتار مبتنی بر نظم و مقررات، منطق و احساس مسئولیت به کار می‌رود (مارنات، ۱۹۹۵). پاسخ‌دهندگان به ماده‌ها به صورت موافقم یا مخالفم پاسخ می‌دهند و نمره‌ها به صورت صفر و ۱ محاسبه می‌شود. برای عبارت‌های ۲، ۴، ۹، ۱۰، ۲۰، ۲۲، ۲۴، ۲۶، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۷، ۳۸ و ۳۹، فرد با موافقت ۱ نمره و با مخالفت صفر نمره می‌گیرد. برای سایر ماده‌ها این روند معکوس است. گاف (۱۹۷۸) در پژوهش‌های خود اعتبار پرسشنامه مسئولیت‌پذیری را با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۹۲ و روایی آن را با استفاده از روایی همزمان ۰/۸۰ گزارش کرده است. همچنین ضرایب اعتبار این پرسشنامه در پژوهش عسگری و دیگران (۲۰۱۱) با روش دونیمه‌سازی و آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۰ و ۰/۸۱ به دست آمد. در پژوهش رضایی (۱۹۹۹)، نیز ضریب اعتبار این پرسشنامه ۰/۵۶ گزارش شد. در این پژوهش نیز آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۷۳ به دست آمد.

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان را برای زیرمؤلفه‌های متغیرهای سبک‌های اسنادی، ادراک شایستگی و مسئولیت‌پذیری نشان می‌دهد.

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد که بالاترین میانگین به ادراک شایستگی اختصاص دارد، در حالی که سبک اسناد بیرونی کمترین میانگین را دارد. همچنین، ادراک شایستگی بیشترین پراکندگی و سبک اسناد درونی کمترین

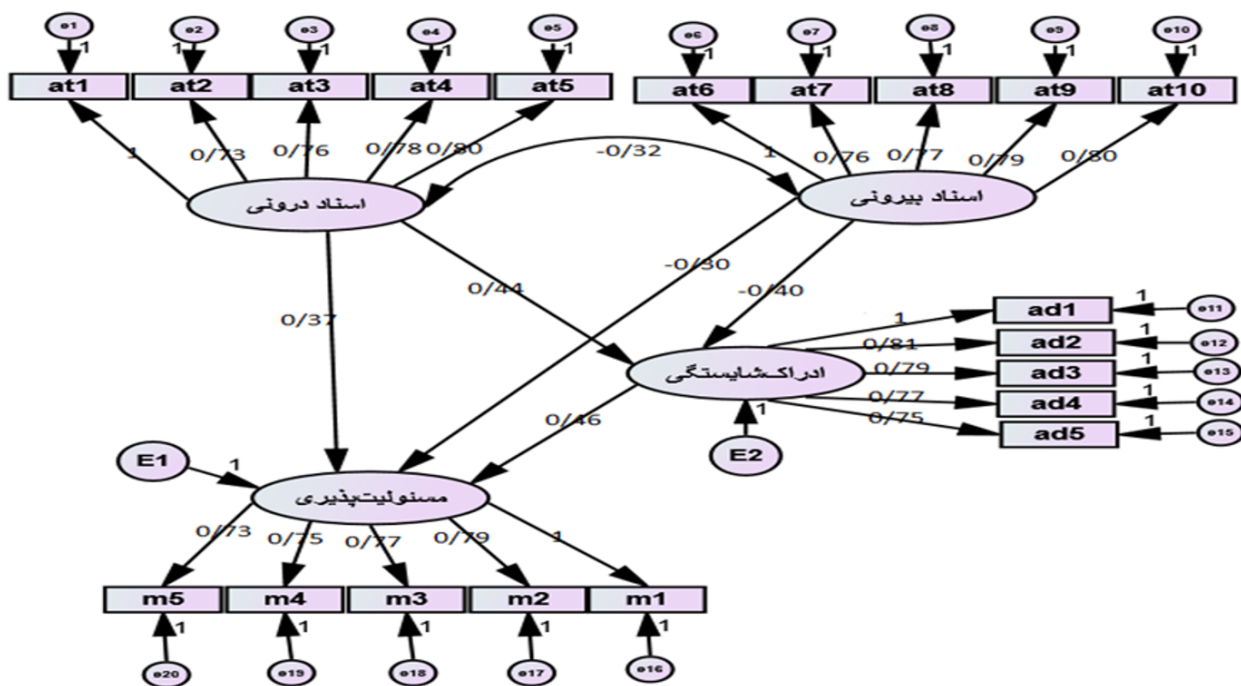
پراکندگی را در میان متغیرهای این پژوهش دارد. از لحاظ چولگی و کشیدگی، متغیرهای مورد بررسی در سطح مناسبی قرار داشته و توزیع آن‌ها نرمال است. در جدول ۲ همبستگی بین متغیرهای مورد بررسی آمده است.

جدول ۲
خلاصه ماتریس همبستگی متغیرهای مورد پژوهش

متغیر	۱	۲	۳
۱. مسئولیت‌پذیری	-		
۲. سبک اسناد بیرونی	-۰/۲۴**	-	
۳. سبک اسناد درونی	۰/۲۴**	-۰/۹۹**	-
۴. ادراک شایستگی	۰/۱۹**	-۰/۰۷	۰/۰۷

با توجه به ضرایب به‌دست آمده و سطح معناداری آن‌ها می‌توان استنباط کرد که رابطه سبک اسناد درونی با مسئولیت‌پذیری بیشتر از ادراک شایستگی است و سبک اسناد بیرونی رابطه منفی با مسئولیت‌پذیری دارد.

با توجه به اینکه رابطه بین متغیرهای مستقل (پیش‌بین) و متغیرهای وابسته (ملاک) معنادار است، بنابراین برای برازش مدل نظری با مدل اندازه‌گیری شده از مدل‌سازی معادلات ساختاری به صورت زیر استفاده شد.

شکل ۱. مدل یابی روابط ساختاری متغیرهای برون‌زا با مسئولیت‌پذیری

جدول ۳
شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری

χ^2	GFI	CFI	IFI	RFI	NFI	TLI	df/RMSEA
۲/۷۶	۰/۹۵	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۰۳

برازندگی تطبیقی^۳ (CFI)، شاخص برازندگی نسبی^۴ (NFI) شاخص برازندگی افزایشی^۵ (IFI) و شاخص توکر لوئیس^۶ (TLI) در سطح مطلوب (برابر یا بزرگتر از ۰/۹۰) قرار دارند. در راستای آزمون فرضیه‌ها و پاسخ‌دهی به مادّه‌ها از ضرایب اثر (اندازه اثر) و آزمون مربوطه (t)، با سطح معناداری $P < ۰/۰۵$ استفاده شد (جدول ۴).

مندرجات مدل علی- ساختاری نشان می‌دهد، مدل نظری با مدل اندازه‌گیری شده برازش مطلوب دارد چرا که شاخص‌های برازش مدل، جملگی در وضعیت مطلوب قرار دارند. مقدار ریشه دوم واریانس خطای تقریب^۱ (RMSEA) در حد مطلوب (کمتر از ۰/۰۵)، نسبت df/χ^2 در حد مطلوب (مساوی یا کمتر از ۵)، شاخص برازندگی^۲ (GFI)، شاخص

جدول ۴
خلاصه اثرات مستقیم متغیرهای مستقل

غیر مستقل	متغیر وابسته	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر	t	P
اسناد درونی	مسئولیت‌پذیری	۰/۴۲	۰/۳۲	۰/۳۷	۴/۶۵	۰/۰۰۱
اسناد بیرونی	مسئولیت‌پذیری	-۰/۳۵	-۰/۲۵	-۰/۳۰	-۳/۸۸	۰/۰۰۱
ادراک شایستگی	مسئولیت‌پذیری	۰/۵۱	۰/۴۱	۰/۴۶	۵/۷۱	۰/۰۰۱
اسناد درونی	ادراک شایستگی	۰/۴۹	۰/۴۰	۰/۴۴	۵/۵۶	۰/۰۰۱
اسناد بیرونی	ادراک شایستگی	-۰/۴۵	-۰/۳۵	-۰/۴۰	-۵/۰۸	۰/۰۰۱

بحرانی و سطوح معناداری کمتر از ۰/۰۱ است. در راستای بررسی اثرات غیرمستقیم متغیرهای برونزا بر مسئولیت‌پذیری به واسطه ادراک شایستگی از روش بوت استراپ ذیل استفاده شد (جدول ۵).

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد تمامی روابط بین متغیرهای پژوهش معنادار هستند؛ به این معنا که میزان اثرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته از نظر آماری قابل تأیید است. ضرایب t برای همه مسیرها بزرگ‌تر از مقدار

جدول ۵
اثرات غیر مستقیم متغیرهای برونزا

متغیر مستقل	متغیر واسطه‌ای	متغیر وابسته	اندازه اثر	t	معناداری
اسناد درونی	ادراک شایستگی	مسئولیت‌پذیری	۰/۱۷	۲/۳۴	۰/۰۱
اسناد بیرونی	ادراک شایستگی	مسئولیت‌پذیری	-۰/۱۴	-۲/۰۷	۰/۰۴

1 - Root Mean Square Error of Approximation(RMSEA)
2 - Goodness of Fit Index (GFI)
3 - Comparative Fit Index (CFI)

4 - Normed Fit Index (NFI)
5 - Incremental Fit Index (IFI)
6 - Tucker-Lewis Index

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد اسناد درونی به واسطه ادراکات شایستگی قادر است ۰/۱۷ از تغییرات مسئولیت‌پذیری را به طور معنادار و مثبت تبیین کند. اسناد بیرونی به واسطه ادراکات شایستگی قادر است ۰/۱۴ از تغییرات مسئولیت‌پذیری را به طور منفی معنادار تبیین کند.

بحث

این پژوهش با هدف تعیین رابطه بین سبک‌های اسنادی با مسئولیت‌پذیری با واسطه‌گری ادراک شایستگی انجام شد. نخستین یافته نشان داد که سبک اسناد بیرونی با مسئولیت‌پذیری رابطه منفی دارد. این نتیجه با پژوهش‌های رومنگان و دیگران (۲۰۲۴)، زارعی (۲۰۱۸) و ناصری و دیگران (۲۰۲۱) همسو و با یافته‌های عقلی و نصیری (۲۰۱۴) ناهمسو است. در توضیح این یافته، راتر (۱۹۶۶) بیان می‌کند که افرادی با مسند مهارگری بیرونی معمولاً مسئولیت رفتارها و نتایج خود را نمی‌پذیرند و بیشتر به عوامل بیرونی، مانند سرنوشت یا تأثیر دیگران، توجه می‌کنند. این وابستگی به عوامل خارجی منجر به احساس ناتوانی در مهارگری بر زندگی‌شان می‌شود.

دومین یافته پژوهش نشان داد بین سبک اسناد درونی و مسئولیت‌پذیری رابطه مستقیم وجود دارد. این نتیجه با یافته‌های ناصری و دیگران (۲۰۲۱) همسو و با یافته‌های عقلی و نصیری (۲۰۱۴) که رابطه مستقیمی بین سبک اسناد درونی و مسئولیت‌پذیری نشان ندادند، ناهمسو است. در تفسیر این یافته، راتر (۱۹۶۶) معتقد است که افراد با مسند مهارگری درونی باور دارند که موفقیت‌هایشان نتیجه برنامه‌ریزی و تلاش شخصی است، بنابراین مسئولیت رویدادها و نتایج را بر عهده گرفته و به سمت مسئولیت‌پذیری سوق داده می‌شوند. به علاوه، واینر (۱۹۸۵) معتقد است افراد با مسند

مهارگری درونی زندگی‌شان را خودشان مهار می‌کنند و این باور باعث تصمیم‌گیری بهتر و مسئولیت‌پذیری بیشتر در شرایط قابل مهار می‌شود، اما در صورت نسبت دادن شکست‌ها به عوامل بیرونی، مسئولیت کمتری می‌پذیرند.

سومین یافته پژوهش نشان داد بین ادراک شایستگی و مسئولیت‌پذیری رابطه مستقیم وجود دارد. این نتیجه با پژوهش‌های بای و دیگران (۲۰۱۵)، طاهر سلطانی و دیگران (۲۰۲۱) و لن و دیگران (۲۰۲۵) همسو و با یافته‌های تایل و هانسن (۲۰۲۵) ناهمسو است. در تفسیر این یافته اوشرو و پاچارز (۲۰۰۸) بیان می‌کنند که ادراک شایستگی به عنوان یکی از عوامل مهم بر انگیزه و مسئولیت‌پذیری تأثیر مستقیم دارد. همچنین شوچنکو (۲۰۲۲) بیان کرده است که مسئولیت‌پذیری نسبت به موفقیت، فرد را به فعالیت‌های بهبود شخصی ترغیب می‌کند و باعث توسعه ویژگی‌های روان‌شناختی و رفتاری او می‌شود.

یافته چهارم پژوهش نشان داد بین اسناد بیرونی و ادراک شایستگی رابطه منفی وجود دارد. این نتیجه با یافته‌های شوچنکو (۲۰۲۲)، همسو و با یافته‌های باخ (۲۰۰۸) که نشان‌دهنده عدم وجود رابطه مستقیم بین سبک‌های اسناد بیرونی و ادراک شایستگی است، ناهمسو است. در تبیین این یافته بارون و دیگران (۱۹۹۱) بیان می‌کنند افرادی با اعتماد به خود پایین^۱ و خودپنداشت ضعیف^۲ معمولاً از انجام وظایف اجتناب می‌کنند و به دلیل ترس از شکست و احساس ناتوانی، از رشد و پیشرفت باز می‌مانند.

یافته دیگر این پژوهش نشان داد بین سبک اسناد درونی و ادراک شایستگی رابطه مستقیم وجود دارد. این نتیجه با تحقیقات آرفا و دیگران (۲۰۲۳)، آکانائمه و دیگران (۲۰۲۲) و شوچنکو (۲۰۲۲) همسو ولی با یافته باخ (۲۰۰۸)

که نشان‌دهنده عدم وجود رابطه مستقیم بین سبک اسناد درونی و ادراک شایستگی است، مغایرت دارد. در تفسیر این نتیجه بارون و دیگران (۱۹۹۱) بیان کرده است افرادی که باورهای مثبتی نسبت به خود دارند، بهتر یاد می‌گیرند و با موقعیت‌های سخت به خوبی کنار می‌آیند. این افراد به دلیل اعتماد به خود بالاتر و خودپنداشت مثبت، کمتر دچار تنیدگی و تنش می‌شوند و در مواجهه با چالش‌های زندگی احساس بهتری دارند. همچنین، آکانامه و دیگران (۲۰۲۲) بیان کرده‌اند که نوجوانانی که از مسند مهارگری درونی استفاده می‌کنند، به ادراک شایستگی سالم‌تری دست پیدا می‌کنند. بنابراین، تقویت مسند مهارگری درونی در نوجوانان می‌تواند به بهبود ادراک شایستگی و سازگاری اجتماعی آن‌ها کمک کند.

ششمین یافته این پژوهش نشان داد بین سبک اسناد بیرونی و مسئولیت‌پذیری، با واسطه‌گری ادراک شایستگی، رابطه منفی وجود دارد. از آنجا که تاکنون پژوهش‌ها به نقش واسطه‌ای ادراک شایستگی در ارتباط بین سبک اسناد بیرونی و مسئولیت‌پذیری پرداخته‌اند، در این زمینه یافته همسو یا ناهمسو گزارش نشده است. با این حال، در تبیین ارتباط بین سبک اسناد بیرونی و ادراک شایستگی، بارون و دیگران (۱۹۹۱) بیان کرده است که افرادی با اعتماد به خود پایین و خودپنداشت ضعیف معمولاً از انجام وظایف دوری می‌کنند، زیرا از شکست و ناتوانی می‌ترسند، که این امر مانع از رشد و پیشرفت آن‌ها می‌شود. همچنین در تبیین رابطه سبک اسناد بیرونی و مسئولیت‌پذیری راتر (۱۹۶۶) عنوان کرده است، که افرادی با مسند مهارگری بیرونی، تمایل به پذیرش مسئولیت رفتارها و پیامدهایشان ندارند و به جای آن احساس ناامنی می‌کنند. این افراد به شرایط خارجی، سرنوشت و تأثیر دیگران توجه زیادی دارند و احساس

می‌کنند که مهارتی بر زندگی خود ندارند، زیرا معتقدند که دیگران مهارت زندگی آن‌ها را در دست دارند و آن‌ها ابزارهای لازم برای مدیریت زندگی‌شان را ندارند.

هفتمین یافته این پژوهش نشان داد بین سبک اسناد درونی و مسئولیت‌پذیری، با واسطه‌گری ادراک شایستگی، رابطه مثبت وجود دارد. از آنجا که تاکنون پژوهش‌ها به نقش واسطه‌ای ادراک شایستگی در ارتباط بین سبک اسناد درونی و مسئولیت‌پذیری پرداخته‌اند، یافته همسو یا ناهمسو در این زمینه وجود نداشت. با این حال، در تبیین رابطه سبک اسناد درونی و ادراک شایستگی بارون و دیگران (۱۹۹۱) توضیح داده است که افرادی با باورهای مثبت نسبت به خود، به راحتی یاد می‌گیرند و با چالش‌های دشوار به خوبی مواجه می‌شوند، زیرا اعتماد به خود بالا و تصویر مثبتی از خود دارند که باعث کاهش تنیدگی و تنش می‌شود. همچنین در تبیین رابطه سبک اسناد درونی و مسئولیت‌پذیری واینر (۱۹۸۵) بیان کرده است که افراد با مسند مهارگری درونی، مسئولیت زندگی خود را می‌پذیرند و تصمیمات موفقیت‌آمیزی می‌گیرند، زیرا درک می‌کنند که مهارپذیری و مسئولیت شخصی به هم مرتبط هستند. پترسون و دیگران (۱۹۸۴) نیز عنوان کرده‌اند که وقتی فرد موفقیت خود را به تلاش شخصی نسبت می‌دهد، حس بیشتری از مسئولیت‌پذیری و اعتماد به خود پیدا می‌کند و این نگرش را به سایر موقعیت‌ها تعمیم می‌دهد، که در نهایت به پایداری و تعمیم رفتارهایش منجر می‌شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد سبک‌های اسنادی و ادراک شایستگی، عوامل اساسی در تعیین میزان مسئولیت‌پذیری افراد هستند. همچنین، ادراک شایستگی به عنوان واسطه‌ای نقشی حیاتی در تقویت مسئولیت‌پذیری ایفا می‌کند و می‌تواند درک بهتری از ارتباط میان

- Barzegar Bafrouei, F., Salehpour, M., & Emam Jom'eh, S. M. (2014). The relationship between locus of control and self-esteem with creativity among high school students in Ardakan city. *School and Educational Psychology*, 3(4), 6–21. [In Persian].
- Bay, N., Hasanabadi, H. R., & Kavousian, J. (2015). The structural model of competence beliefs and classroom perception with students' academic achievement: The role of achievement behaviors and beliefs. *Applied Psychology*, 11(2), 67–83.
- Certo, S. C. (1983). *Principles of modern management: Functions and systems* (2nd ed.). Dubuque, IA: W. C. Brown Company.
- Harter, S. (1982). The perceived competence scale for children. *Child Development*, 83, 87–97.
- Kianfar, F., Ahmadi Azad, M., & Eskandari, M. (2018). *Comparison of perceived competence and perceived control with academic performance of students in regular and smart schools*. 4th International Conference on New Horizons. [In Persian].
- Kim-Spoon, J., Ollendick, T. H., & Seligman, L. D. (2012). Perceived competence and depressive symptoms among adolescents: The moderating role of attributional style. *Child Psychiatry & Human Development*, 43(4), 612–630.
- Jokar, H., Fouladchang, M., & Anjom-Shoaa, M. R. (2020). *Parental psychological control: Prediction of personal responsibility and academic vitality*. *Journal of Developmental Psychology: Iranian Psychologist*, 6(2), 411–423. [In Persian].
- Lan, M., Hu, Z., & Nie, T. (2025). Unwilling or unable? The impact of role clarity and job competence on frontline employees' taking charge behaviors in hospitality industry. *Behavioral Sciences*, 15(4), 526–546.
- Lashkargir, H., & Yarahmadi, M. H. (2021). *An analysis of the relationship between locus of control and mental health among university students*. 1st Conference on Management, Psychology, and Behavioral Sciences.
- Mahdikhani, B., & Izadi, M. (2021). Determining the relationship between psychological hardness and responsibility with quality of life in couples experiencing marital conflicts. *New Advances in*

این عوامل ارائه دهد. در نهایت، این پژوهش می‌تواند به توسعه برنامه‌های روان‌شناختی و افزایش مسئولیت‌پذیری در افراد کمک کند.

این پژوهش که بر دانشجویان دانشگاه تبریز متمرکز است، نتایج آن به جوامع دیگر قابل تعمیم نیست و در تفسیر یافته‌ها به سایر جوامع باید احتیاط کرد. همچنین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، نقش عوامل جمعیت‌شناختی مانند سن، جنسیت، رشته تحصیلی و وضعیت تأهل در ارتباط میان سبک‌های اسنادی با مسئولیت‌پذیری مدنظر قرار گیرند. علاوه بر این، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای تقویت سبک‌های اسنادی، ادراک شایستگی و مسئولیت‌پذیری می‌تواند به بهبود توانمندی‌های فردی و حرفه‌ای کمک کند.

منابع

- Akanaeme, I. N., Kalu, C. O., & Onyishi, C. N. (2022). Attribution styles as correlates of social competence and self-esteem of in-school adolescents. *Webology*, 19 (3), 674–684.
- Aqili, S. M., & Nasiri, E. S. (2014). The relationship between learning strategies and attribution styles with responsibility. *Social Cognition*, 3(6), 109–125.
- Arfah, Y., Sinurat, Y. M., & Waruwu, A. (2023). Pengaruh self efficacy dan locus of control terhadap kinerja karyawan Cu Horas Tebing Tinggi. *Journal Ilmiah Edunomika*, 7(1), <https://doi.org/10.29040/jie.v7i1.7588>
- Asgari, P., Enayati, M. S., Asgari, M., & Roshani, K. (2011). The relationship between responsibility, risk-taking, and sensation seeking with type D personality. *Journal of Thought and Behavior in Clinical Psychology*, 5(20), 17–24.
- BAch, G2008).). *Self-esteem and attribution styles*. Princeton: Princeton University Press.
- Bahadarmotlagh, E., Attari, Y., & Bahadar Motlagh, G. (2012). The effectiveness of cognitive strategies training on dimensions of perceived competence in students. *Journal of Developmental Psychology: Iranian Psychologist*, 9(33), 39–46. [In Persian].
- Baron, R. A., Graziano, W. G., & Stangor, C. (1991). *Social psychology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

- in Shiraz city. *Applied Psychology Research*, 19(4), 114–123. [In Persian].
- Shafiepour Motlaq, F., & Yarmohammadian, M. H. (2011). A model for evaluating the factors influencing the development of perceived responsive curricula in smart schools. *Journal of Research in Curriculum Planning*, 8(28, 29), 72–83. [In Persian].
- Shevchenko, N. (2022). The relationship between internality and self-development of psychology students: The effect of optimistic attributional style. *Social Welfare*, 56–70.
- Tahersoltani, F., Jomehri, F., & Bagheri, F. (2021). Assessing need for achievement and responsibility based on perceptions of competency, resilience and innovation among the students. *Journal of Psychological Science*. 20(98), 219–232. [In Persian].
- Tayari Kalajahi, B., Panah Ali, A., & Azmoudeh, M. (2022). The effect of problem-solving training on quality of life and responsibility among medical sciences students. *Tazvir-e Salamat (Health Image)*, 13(3), 272–285. [In Persian].
- Thiel, O., & Hanssen, S. M. (2025). *Engagement, study habits, and students' perceived competence in student-active early childhood teacher education. Scandinavian Journal of Educational Research*, <https://doi.org/10.1080/00313831.2025.2554729>
- Usher, E. L., & Pajares, F. (2008). Sources of self-efficacy in school: Critical review of the literature and future directions. *Review of Educational Research*, 78(4), 751–79.
- Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92(4), 548–573.
- Zarei, S. (2018). *Determining the role of psychological empowerment and internal and external locus of control in predicting organizational commitment of education staff in Noorabad city*. 6th National Conference on New Studies and Research in the Fields of Educational Sciences, Psychology, and Counseling in Iran. [In Persian].
- Psychology, Educational Sciences, and Pedagogy, 4(41), 11–20.
- Mergler, A. S. (2007) Relationships between personal responsibility, emotional intelligence and self esteem in adolescents and young adults. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 24(1), 5–18.
- Mohammadzadeh, M. (2021). The relationship between defense mechanisms and responsibility with susceptibility to addiction. *Applied Studies in Social Sciences and Sociology*, 4(4), 43–51.
- Naseri, A., Arian, N., Noori-Moghadam, S., & Nikmanesh, Z. (2021). *Responsibility and locus of control in adolescents*. Central Conference of Shiraz University. [In Persian].
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (1984) Causal explanations as risk factors for depression: Theory and evidence. *Psychological Review*, 91, 347–374.
- Rezaei, P. (1999). *The relationship between responsibility and job satisfaction with achievement motivation and mental health in female educational counselors of Ahvaz city*. Master's thesis, Shahid Chamran University of Ahvaz. [In Persian].
- Rothman, A. J., Salovey, P., Turvey, C., & Fishkin, S. A. (1993). Attributions of responsibility and persuasion: Increasing mammography utilization among women over 40 with an internally oriented message. *Health Psychology*, 12(1), 39–47
- Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (1), 1–28.
- Rumengan, M. T. A., Wibisono, C., & Rumengan, A. E. (2024). *The influence of locus of control, responsibility and job knowledge on employees' organizational commitment at Universitas Batam*. *Journal Penelitian Pendidikan Indonesia*, 10(4), 741–752.
- Sabzi, N., & Fouladchang, M. (2018). *Effectiveness of communication skills training on perceived competence and happiness of male sixth-grade students*

